
JELEN ÉS MÚLT

Bosnyák István

FORRADALMAK RÖGÖS ÚTJÁN ELŐSZÓ SINKÓ ERVIN KIADATLAN IFJÚKORI KÖNYVÉHEZ

Irodalmunk és eszmetörténetünk húsz évvel ezelőtt elhunyt jeles egyéniségének zágrábi hagyatékában számos egyéb kézíratos dokumentummal együtt kiadásra vár egy tíz íves könyv is. Előszavának keltezése – „Wien, 1920. április hónap” – arra utal, hogy az akkor 22 éves szerző alig egy évvel a Tanácsköztársaság kikiáltása s néhány hónappal annak összeomlása után kezdte papírra vetni e művét, két évtizedes európai emigrációjának első állomásán.

E dokumentum történelmi lokalizálása nem ötletszerű, hisz azt írja le, miként, milyen eszmei és etikai konzekvenciákkal jutott el ifjú szerzője az első világháborúval kiváltott nemzedéki reménytelenség létállapotából a forradalom-igenléshez és a gyakorlati forradalomvállaláshoz is. Nevezetesen: a magyar polgári-demokratikus avagy „öszirózsás” forradalom, majd pedig a proletárdiktatúra vagyis a Magyar Tanácsköztársaság tevékeny vállalásához. Illetve e rövid, de emberi és írói alapélmények tekintetében egész életre szóló történelmi időszak aktív végigküzdeséhez.

Friss, testközeli élményeket rögzít tehát *Az út* című Sinkó-émlékirat, mely éppen ezért valójában nem is annyira a magyar és a nemzetközi történelem lezárult és tovatűnt múltjának, hanem az akkor még igen eleven *közelmúltjának* a krónikája. Nem a történelemnek, sokkal inkább a *történő történelemnek* s az ifjú szerző benne megjárt és csak látszólag végigjárt személyes útjának az emlékirata.

Ez a személyes út ekkor – 1920 tavaszán – egy jellegzetes nemzedéki zsákutcába torkollott: a sorra elbukó európai forradalmak és forradalom-kísérletek politikából és politikai harcokból kiábrándult generációinak sajátságos tolsztojanizmusába. Erről tanúskodik, egészen egyértelműen, már szerzőnk mottója is: „Minden hatalom, minden emberek ellen alkalmazott erőszak bűn. Aki e könyvben foglaltakkal akarja vagy a kapitalizmust vagy a demokrácia vagy bármely politika helyességét igazolni: meghamisítja e könyv tartalmát. Ez a könyv egyetlen igazságnak lehet csak jóhiszeműen felhasznált bizonyossága: minden állam, még az összesség szolgálatának szándékával felépített is, rossz, rosszat tesz és az ember útja minden földi hatalmasság tagadásán keresztül vezet Istenhez.”

Jellemző azonban, hogy e könyv élére állított, programatikusan harsány apolitizmusnak a deklarálója az emlékirat bevezető soraiban mégsem csinál hamuszórást, nem tagadja meg a szinte szó szerint is *tegnapi* politikus-múltját. Ellenkezőleg, azt továbbra is emelt fővel vállalja: „A magyarországi kommunista pártban a legszélsőbb baloldalon álltam s a diktatúra alatt ennek a politikának voltam exponense. Még a Károlyi-rezsim idején az újpesti – a legerősebbek közül való – kommunista pártszervezetnek titkára, a proletárdiktatúra kikiáltása után a budapesti VI. kerületi és a fővárosi központi 500-as munkástanácsnak tagja, később vörös katona, aztán Kecskemét városparancsnoka, végül a júniusi ellenforradalom alkalmával a Szovjetház parancsnokságában [voltam]; valaki vagyok tehát, aki elülső helyen képviselte a forradalmat minden látható cselekedetében.”

S épp e meg nem tagadott politikus-közelmúlt, a tegnapi harccal és harcossársakkal továbbra is vállalt erkölcsi szolidaritás diktálja ifjú memoár-íróknak az alkotói kétely – a magyar forradalmakról való *nyilvános* tanúságtevés jogosultsága kételyének – töprengő sorait: „Ma munkások, hajdani legjobb bajtársak ezrével szenvednek otthoni börtönökben, fegyveres erőszak alatt; velem nemrég egy sorban harcoló drága emlékű embereket a megtorló osztálybosszú már kötéllel és puskatussal halálba küldött; ma emberek, kikhez közös harcok és törekvések emlékei kapcsolnak, kiknek tiszta, önzetlen életére mindig csak alázat tiszteletével tudok feltekinteni, ma emberek, akik személyes barátaim, otthonuktól megfosztva, földönfutóként élnek, nélkülöznek, hagytak el mindent, ami az életük tartalmát tette és dolgoznak tovább ernyedetlenül egy ügyért, amelynek én is katonája voltam: ma, most álljak ki és (...) hitvallást tegyek egy igazság mellett, mely a társadalmi forradalom (...) ellen is irányul?”

S ugyanez a deklaratív, ám érzelmi és etikai síkon továbbra sem apolitikus politikaellenesség fogalmaztatja meg szerzőnkkel a másik jellegzetes alkotói dilemmát is: könyvének olvasói nem tévesztik-e majd össze az ekkoriban már sorjázó, a forradalmak vereségeért csupán a kommunistákat vádoló és pocskondiázó *szociáldemokrata* emlékiratírókkal? – „A magyarországi proletárdiktatúra alatt mindazoknak, akik egy mély és tiszta erkölcsi szándékkal dolgoztak a proletártársadalom felépítésén, minden lépésükben gáncsot vetett a szociáldemokrácia, nem erkölcsi jellegű tiltakozással, hanem a félnék és egészen semmit végig nem csináló kiskoncepció kompromisszum-keresésével. Ami erkölcsi pátosza lett volna a [proletár]diktatúrának, azt ez posványosította el. Mindenben a rideg szakszervezeti önzést képviselte a szocializmus világmegváltási koncepciójával szemben. Azok között voltam, akik ez ellen a szűk látókörű, kompromisszumos politika ellen a legerősebben hadakoztak. Nem fog velem az történni, ami a legszörnyűbb: hátha összetévesztenek?”

Az *út* bevezetőjének írója végül is egy sajátos erkölcsi paradoxonban véli megtalálni az alkotói dokumentarizmusra való személyes jogosultságát, vagyis a forradalmakról szóló emlékirata közzétévésének igazoltságát: „Az én hitem szerint azt az embertelenséget, amely a dühöngő fehérterrorban most megnyilvánul, egy annak helyébe lépő dühöngő vörös terror a szívekből ki nem irtja. Kínzó elevenséggel érzem, hogyha én mást tudok igazságnak, mint tudtam,

mint amiért egykor harcoltam és harcra hívtam, akkor éppen e hajdani bajtársaknak, akik életükkel igazságot kerestek és hitték azt, hogy igazságért halnak vagy hiszik azt, hogy igazságért élnek, épp az ő emlékükné és minden élőknek tartozom azzal, hogy minden félelmen és habozáson túl téve magam, hirdessem azt, amit én egyetlen igazságként megtaláltam.

Ha a legrosszabb hiszemű meggyanúsításoknak is adok vele tápot, ha a legbensőbb életemet ki is kell teregetnem, csak mégis ki kell állnom, hogy szóljak. Nem állhatok tovább ellene annak a felismerésnek, hogy nincs – de legkevésbé ma van – valakinek joga hallgatni arról, ami itt, ezen a ponton történt velem. Az sem kérdés, hogy bölccsel vagy bolonddal, eszessel vagy ostobával történtek-e mindezek. Emberrel történt és egy ember, akármilyen is az, tanúság lehet embertársainak.”

Azonban az „egyetlen igazság” megtalálásának itt felharsant tolsztojánus hite, jellemző módon, már a kézirat egy évvel későbbi, 1921 augusztusában kelt utószavában is jócskán lehalkul, sőt meginog: „Ezt a könyvet a fehérterror, a magam új útra találásának első, friss benyomásai hatására írtam. Ez a könyv nem tart igényt tudományos értékre. Akik majd foglalkozni tudnak vele, azok előtt nyilvánvaló lesz, hogy itt nem elméleti vitákról és elméletek igazolására kidolgozott élményekről van szó, s nem is agitatorikus szándék e vallomások jellemző sajátsága. Amikor e könyvet írtam (...), a maga izolált helyzetéből és izoláltnak érzett lelkiállapotából szükségszerűen hajtott a meggyőzésnek vágya. Ez a vágy ma is él ugyan, de jól tudom, hogy a Tolsztoj kiáltványai és tiltakozásai egy-egy pillanatra nyugtalaníthatták az emberek lelkiismeretét, de általuk nem lett senki se hívő. Dokumentumok azok és ez a könyv is ennyi.”

S ugyanez az utószó arról is egyértelműen tanúskodik, hogy ifjú szerzőnk továbbra is attól tart leginkább, hogy könyvének olvasói összetévesztik az ő írói indítékait a fehérterror Magyarországa, vagy pedig a parlamentáris demokrácia apológétáinak az indítékaival. Saját elvi apolitizmusának hitvallását ezért társítja ismét a kommunizmus határozott elkülönítésével minden más korabeli aktuálpolitikától és társadalmi rendszertől: „Ami a könyvem megírása óta történt, hitemen nem rendített, csak világosabbá tette előttem az út törvényeit. A politikának a lélek szempontjából való teljes erkölcsstelensége senki előtt ma már nem lehet kétséges, aki tudja, hogy van a lélek. Minden, ami a világon a politika jegyében történik, az erkölcsnek, az emberiségnek napról-napra fokozódó romlását manifesztálja. A politikának ez az istentelensége és a szándék az ebből való szabadulásra a kommunista akció ideájában benne foglaltatik; az összes többi politikai törekvések, melyeknek e mai helyzet fenntartása vagy reformálása a célja – akár az Egyesült Államok demokráciáját, akár a mai Magyarország inkvizíciós feudalizmusát értjük e mai helyzet alatt –, ezeknek a politikai törekvéseknek az empirián túl egyáltalán nincs ideálja. A céljuk: önmaguk. Ezt itt még egyszer le akartam szegezni, hogy végleg lehetetlenné tegyem a félremagyarázást.”

A félreértések és félrekommentálások lehetőségének e határozott, explicit kiiktatása azonban mégsem bizonyult véglegesen is megnyugtatónak. Annak ellenére sem, hogy Sinkó e könyvében végig konspirál, vagyis egyetlen szereplőt sem nevez meg az akkoriban teljes vadságával dühöngő magyarországi fehér-

terror lehetséges megtorló intézkedéseit tartva szem előtt. Csaknem félszázad múltán, az élete utolsó évéhez közelítő Sinkó Ervin ugyanis ezt írja egyik ifjúkori barátjának, Komlós Aladárnak a tovatűnt közös időket evokálva: „...ma is megvan nálam a kézirat két példányban, egyik az én kezem írása, a másik meg Mici [Sinkóné Rothbart Irma] másolása, mivel hogy írógépjünk persze nem volt – a kézirat, melyet 1920-ban Bécsben írtam az akkor még csak *tavalyi* élményeimről. (...) A kéziratot annak idején Antal Frigyes, a művészettörténész le is fordította németre, sőt kiadót is talált – s én akkor megijedtem attól, hogy a kézirat csakugyan nyomdába kerüljön, mert mindennél erősebb volt az egyébként jogos aggodalom, hogy ez a kézirat, ha Horthyék kezébe jut, fegyverré válhat, a fehér terror fegyverévé. S Antal Frici is persze jogosan neheztelt rám, amiért hiába fordított s hogy én olyan következetlenül visszarettenek a »sikertől« – jóvátehetetlen hibát követtem volna el, ha akkor azokat a beszámoló és egyben magammal leszámoló vallomásokat kiadom, illetve hogyha utolsó pillanatban vissza nem riadtam volna.” (Vö.: Komlós Aladár: *Vereckétől Dévényig*. Bp. 1972., 367–369. p.)

Noha mindedig nem látott napvilágot, e korai Sinkó-mű azért egyféleképp mégiscsak irodalmi tényé vált: dokumentumanyaga, gondolati motívumai, sőt az emlékiratban még névtelenül felvonultatott szereplők jellemvonásai, irodalmi kontúrjai is szervesen beleszőődtek a legismertebb Sinkó-regény, az *Optimisták* kompozíciójába. Olyannyira, hogy okkal állítható: az *Optimisták* dokumentarizmusának egyik alaprétege épp *Az út* című korai emlékiratból való.

A *Létünk* olvasóinak e mindmáig tetszhalott-életet élő történelmi és irodalmi dokumentumból adunk ízelítőt két részletben, az előző itteni dokumentumközlésünk folytatásaként. (Vö.: A Tanácsköztársaság vajdasági közírója és rétora. Sinkó Ervin cikkei, interjúja és beszédei a kecskeméti *Magyar Alföldben*. – *Létünk*, 1986/5, 765–786. p.)

A szemelvények válogatása közben az objektív, krónikási epizódoknak biztosítottunk előnyt a meditatívakkal szemben, s csak a legfontosabb utalásokat oldottuk fel filológiai jegyzetekkel. A kihagyásokat *-gal jelöltük, a közcímet magunk adtuk.